

Міністерство освіти і науки України
*Український державний центр національно-патріотичного
виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді*
Кіровоградська обласна державна адміністрація
Льотна академія Національного авіаційного університету
Криворізький державний педагогічний університет
Федерація спортивного туризму України

Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України

Матеріали
VII міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 70-річчю утворення Льотної академії

1-2 квітня 2021 року

Історико-культурна спадщина прикордонного Мостиського району Львівської області як ресурс розвитку краєзнавчого туризму

У статті проаналізовано стан, проблеми і шляхи залучення історико-культурної спадщини для потреб краєзнавчого туризму. Дослідження виконане на матеріалах прикордонного Мостиського району Львівської області. Об'єктом дослідження є історико-культурний потенціал цього адміністративного району, що межує з територією Польщі, а предметом дослідження – історія розвитку, просторові відмінності, проблеми та перспективи розвитку краєзнавчого туризму.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, краєзнавчий туризм, пам'ятка сакрального мистецтва.

Skabara R. Historical and cultural heritage of the border Mostys'ka district of Lviv region as a resource for the development of local lore tourism. *The study was performed on the materials of the border Mostys'ka district of Lviv region. The object of the research is the historical and cultural potential of this administrative district, which borders the territory of Poland, and the subject of the research is the history of development, spatial differences, problems and prospects of local history tourism.*

Keywords: historical and cultural heritage, local lore tourism, monument of sacred art.

В умовах перманентної нестабільності трендів розвитку галузі туризму в Україні, на наше переконання, зростає потреба міждисциплінарних наукових досліджень, що мають на меті обґрунтування шляхів залучення до туристичного процесу адміністративних одиниць, що мають прикордонну інфраструктуру.

Саме такі регіони, як правило, володіють значним історико-культурним потенціалом, до складу якого відносимо різні види історичних пам'яток, меморіальних місць, народні промисли, музеї, тобто поєднання об'єктів матеріальної і духовної культури [1;93].

Стан, проблеми і шляхи залучення історико-культурної спадщини для потреб краєзнавчого туризму аналізувалися автором на прикладі Сокальського, Жовківського та Стрийського прикордонних адміністративних районів Львівщини [2,3,4].

Об'єктом дослідження є історико-культурний потенціал прикордонного Мостиського району Львівської області, що межує з територією Польщі, а **предметом дослідження** – історія розвитку, просторові відмінності, проблеми та перспективи розвитку краєзнавчого туризму в Мостиському районі Львівської області.

Основними методами дослідження є системно-структурний підхід, історичний аналіз, метод багатомірного аналізу, соціологічні, порівняльний, статистичний.

Потрібно зазначити, що у багатьох державах менш успішні регіони саме локальну історико-культурну спадщину і пізнавальний туризм вважають перспективним драйвером їх сталого розвитку.

Для інтеграції окремих складових частин культурної спадщини і використання їх в якості туристичного продукту органи влади і об'єднання операторів ринку генерують спільні заходи з реставрації об'єктів, започаткування нових і реновацію існуючих музеїв, зокрема музеїв під відкритим небом (скансенів), закладів харчування і засобів колективного розміщування.

Сьогодні на території Мостиського району зберіглося лише вісім пам'яток архітектури загальнодержавного значення та 35 пам'яток архітектури місцевого значення, що складають основу історико-культурного надбання.

До безцінних пам'яток сакральної архітектури району спеціалісти відносять, наприклад, церкву святого Миколи у с. Буців. У 1473 р. тут вже існувала парафіяльна церква, а сучасна дерев'яна збудована приблизно в 1600 році; це видовжена тризрубна будівля, у якій бабинець, нава і вівтар мають однакову ширину.

В районному центрі діє церква Покрови Пресвятої Богородиці, збудована у 1636 р. Відомо, що в період австрійського імператора Йосифа II місцева греко-католицька громада отримала під церкву споруду колишнього римо-католицького костелу, зведеного у 1636 р.

Церква святого архистратига Михаїла в с. Соколя існувала вже у 1507 р. Попередня, тризрубна триверха церква, що збудована у 1789 р., згоріла на початку двадцятого століття.

Церква Собору Пресвятої Богородиці у с. Гостинцеве Мостиського району у 1632 р. отримала юридичний дозвіл на земельні угіддя від польського короля Владислава IV. Існуюча дерев'яна церква збудована у 1659 р.

Важливими з огляду свою історію архітектурними пам'ятками району є: 1) Домініканський монастир (1404 р.) з діючим костелом Матері Божої Неустанної Помочі (1598 р.), у костелі знаходиться однойменна чудотворна ікона, коронована Папою Римським (м. Мостиська); 2) Костел Різдва Івана Хрестителя (1404 р., 1604 р.), тепер греко-католицька церква (м. Мостиська); 3) Філіяльна каплиця Відвідання Єлисавети Пресвятою Марією, тепер греко-католицька церква (1636 р.) (м. Мостиська); 4) Графський палац (1825 р.), тепер школа (м. Мостиська); 5) Монастир сестер служебниць Діви Марії з костелом-санктуарієм Матері Божої Фатімської (XVII ст.) (с. Крисовичі); 6) Костел Св. Апостола Матвія (с. Крученичі); 7) Костел Св. Миколая (XVII ст.) (с. Радохинці); 8) Костел Св. Миколая (XIX ст.).

На окрему увагу заслуговують фортифікаційні споруди на території Мостиського району. Зазначимо, межі Австрійської і Російської імперій до першої світової війни проходили північніше географічної лінії Краків - Тарнув - Перемишль - Львів. Серед цих міст особливе займав Перемишль як передкарпатські ворота в напрямі на Краків, великий промисловий район Сілезію, до австрійської столиці Відня і угорської Будапешту. У 1853 р. австрійський уряд розробляє плани розбудови навколо міста фортів і оборонних укріплень. Це були цегляні споруди, віддалені від центра міста на 2-3 км.

Перспективним напрямом розвитку краєзнавчого туризму на території Мостиського району є залучення до цього процесу музеїв. Розвиток музейного туризму ґрунтується на ідеї комплексного показу історії і культури територій, що

входять в коло наукового, просвітницького та інших традиційних інтересів музею, обумовлених особливостями і складом тих чи інших музейних колекцій.

Базовими процесами, що пов'язані зі створенням музейно-туристських продуктів є інтерпретація культурної спадщини території і напрацювання специфічних музейно-туристських креативних рішень.

Розвиток музейного туризму, на нашу думку, може бути спрямований на роботу як з індивідуальними туристами чи невеликими групами, що подорожують самостійно, не користуючись послугами організаторів туризму, так і на роботу з організованими групами.

У залежності від цього музеї можуть займати різні позиції в сфері туризму. Наприклад, коли мова йде про самодіяльних туристів, музей може виконувати роль туроператора – фактично приймаючої організації, що разом з іншими місцевими партнерами забезпечує власний туристичний цикл, включно з організацією культурних програм, розваг тощо.

Серед найвідоміших об'єктів району – музей історії м. Судова Вишня, що розташований у приміщенні Народного дому. Будинок є пам'яткою історії XIX ст. 1897 р. тут виступав Іван Франко, балотуючись до австрійського парламенту. Про це нагадує меморіальна таблиця, встановлена на фасаді Народного дому. В містечку народився Іван Вишенський (1545-1620), письменник-полеміст, літературний і громадський діяч. У експозиції бачимо фотокопії рукописів І. Вишенського, схему його подорожі в Афонський монастир, портрет роботи Т. Дмитрасевича.

Історико-краєзнавчий музей “Мостищина” в районному центрі розповідає про історію краю від найдавніших часів до сьогодення. Філія історико-краєзнавчого музею у м. Судова Вишня має експозиції: викопні рештки археологічних досліджень, середньовічна Судова Вишня під владою Казимира Великого, виробы слюсарного та ковальського цехів, поминальна книга шевського цеху (1685 р.), свічки з Березівської і Судовишнянської церкви, збірки Івана Франка (20-ті рр. XX ст.), історія папірні в Судовій Вишні, фото та листи періоду національно-визвольних змагань 40-50-х рр. XX ст. та багато іншого.

У селі, де в українській родині народився відомий оперний співак Модест Менцинський, Великі Новосілки діє краєзнавчий музей. В експозиції музею – речі, які належали М. Менцинському, нумізматичний відділ (експонати XIX-XX ст.), українська вишивка.

У краєзнавчому музеї с. Волиця представлено побут місцевого населення, світлицю минулого, вишиванки.

25 жовтня 2009 року в с. Бортятин урочисто відкрили музей-садибу Богдана-Ігоря Антонича. Відкриття музею-садиби відбулося в межах відзначення століття з дня народження Богдана-Ігоря Антонича.

Можна стверджувати, що формування і реалізація спеціалізованої туристичної програми є серед можливостей кожного музею Львівської області. Спочатку це буде незначний туристичний потік спеціалістів чи тих людей, що цікавляться українською природою, історією чи культурою. Проте, саме такий невеликий потік є в силах обслужити колектив музею.

Саме тому важливим є, наприклад, показ музейних експонатів поза територією музею, в 2017 р. одинадцять музеїв області організували 81 таку виставку (всього 319 виставок впродовж року).

Ця практика дає неоціненний досвід, вона дасть можливість створити додаткову рекламу музею, дозволить підготуватися до можливих більш інтенсивних туристських акцій. Для формування програм спеціалізованого туризму музеям необхідно попередньо вирішити низку завдань.

Вибір туристичної спеціалізації. Найбільш простим рішенням є пропозиція по спеціалізації на історії і культурі свого регіону чи на імені будь-кого з відомих земляків, однак, у більшості випадків туристичний ринок автоматично відкидає подібний підхід.

Багато територій, регіонів є невідомими, а тому і не цікавими як українському, так і зарубіжному споживачу; імена відомих в нашій історії осіб іноді нічого не говорять закордонним дослідникам. Скоріше туристичний ринок відреагує на спеціалізацію на будь-якому явищі, на всесвітньо відомому феномені чи імені.

Привабливими для вибору спеціалізації є подієвий туризм. Він, як правило, пов'язаний з унікальними подіями, приуроченими лише до конкретної території – найбільшими ярмарками, фестивалями, народними святами, річницями подій, ювілеями тощо. Насамкінець, для спеціалізації дуже важливими є власне музейні ініціативи.

Наступним завданням є грамотне укладання туристичної програми і туристичного маршруту. Власне музей і його цікаві місця ніколи не приваблять до себе такої уваги як цікавий маршрут з різноманітними об'єктами (наприклад, навіть в рамках однієї спеціалізації).

Ще одним важливим завданням є поєднання в межах музею комплексу функцій з організації туризму (передовсім екскурсійної діяльності і розміщення). Надання туристу нічлігу в конкретному місці збільшує прибутковість обслуговування на порядок; це своєрідний специфічний туристичний закон і він може бути застосований і в організації музейного туризму. Тут зазначимо, що екскурсійною роботою займаються практично усі музеї Львівської області. У 2017 р. в 19415 екскурсіях в музеї взяли участь 503,9 тис. осіб, з них 335,6 тис. – учні та студенти.

Звичайно, легше це здійснити музеям-заповідникам, на територіях яких можливе будівництво готелів чи пристосування для цієї мети прибудов. Проте і в межах музею можлива реалізація такої ідеї.

В будь-якому випадку важливо не віддавати повністю організацію нічлігу, харчування і відпочинку туристів в рамки іншої туристичної фірми (тоді музею залишаються лише прибутки від продажу вхідних квитків), а організувати обслуговування цього невеликого туристичного потоку. У цьому випадку може виникнути проблема отримання нової ліцензії.

Насамкінець, потрібно відмітити ще одне важливе завдання – створення рекламної інформації і її поширення. Загальна реклама, навіть якщо вона буде яскравою і професійно виконаною, не принесе успіху.

Найважливішою умовою є наявність максимальної і чіткої інформації про пропонований тур: географічна карта, транспортна доступність, докладна

характеристика всіх пунктів маршруту, місць нічлігу, погодинний розклад кожного дня туру, а також чітке вказання ціни і можливих скидок.

На території Мостиського району збереглися три пам'ятки садово-паркового мистецтва – парки у Крукеничах, Тишковичах, Тищенці (XVIII ст.).

До пам'яток монументального мистецтва Мостиського району належать пам'ятник українському поету-полемісту Івану Вишенському (скульптор Д. Крвавич, архітектор М. Бевз, 1979, бронза) у м. Судова Вишня, пам'ятник гетьману України Богдану Хмельницькому і пам'ятник Тарасу Шевченку (скульптор Е. Мисько, Л. Яремчук, архітектор В. Каменщик, 1994, бронза, мармурова крихта) у Мостиськах.

До пам'яток історії Мостиського районі сьогодні належать: 1) Братська могила радянських воїнів (червень 1941 р. с. Баличі); 2) Братська могила воїнів УПА (1993 р., с. Королино); 3) Братська могила жертв репресій (2002 р. с. Крукеничі); 4) Братська могила радянських воїнів і партизанів-наумівців (1983 р. с. Крукеничі); 5) Братська могила радянських воїнів (1975 р. с. Малі Мокряни); 6) Кладовище радянських воїнів (липень 1944 р., перепох. 1974 р., м. Мостиська); 7) Братська могила радянських воїнів (1944 р. м. Судова Вишня); 8) Хата, в якій жив Антонич Б.-І., український поет (1925-1937 рр. с. Бортятине); 9) Будинок, в якому діяла папірня (1785 р., м. Судова Вишня); 10) Будинок, в якому виступав Франко І.Я. (1897 р., м. Судова Вишня); 11) Художньо-меморіальна табличка Менцинському М., українському оперному співакові (1995 р., с. Великі Новосілки); 12) Пам'ятник на честь скасування панщини (1898 р. с. Вовчишовичі); 13) Пам'ятник на честь скасування панщини (1898 р., с. Дмитровичі).

Район має розвинену готельну мережу. Наприклад, у с. Довгомостиська розташований готельно-відпочинковий комплекс “Шервуд”.

Готель гармонійно вписується в красиву лісопаркову зону з оригінальним ландшафтним дизайном і неповторними архітектурними формами. Тут ви побачите гармонійне поєднання досягнень цивілізації і величі природи. Затишні і комфортні номери, турботливий і усміхнений персонал – дарують клієнтам незабутній відпочинок.

Ресторанно-готельний комплекс “Шервуд” розміщений на міжнародній трасі Львів-Шегині в 35 км. від м. Львова.

До послуг клієнтів 23 4-х зіркових номери класів люкс, стандарт і напівлюкс. Кожен номер оснащений кондиціонером і необмеженим доступом в інтернет (Wifi), а також супутниковим телебаченням. Всі номери унікальні і виконані в неповторній кольоровій гаммі.

На території готельного комплексу “Шервуд” діє зал-ресторан “Зимовий сад” і ресторан “Колиба”, оздоблені у староукраїнському стилі.

Поряд з готелем, на березі озера розташований ресторан “Колиба”, основний зал якого вміщає 50 чоловік, 5 альтанок забезпечать відпочинок на свіжому повітрі. Вони розташовані довкола ресторану, вміщають до 10 осіб. Сховатися від літньої жари за чашкою чаю або кави, насолоджуючись неповторним десертом можна тут, біля озера.

Окрім названого закладу розміщення туристів, в Мостиському районі діють: готель “Корона” (м. Мостиська), готель “Міраж” (м. Судова Вишня, мотель “Світлиця” (с. Шегині), будинок відпочинку для водіїв “Барон” (м. Судова

Вишня), готель “Мисливець” (м. Мостиська), мотель “Еллада” (с. Воля Садківська), мотель “Гостинний двір” (с. Гостинцеве), мотель “Мрія” (м. Мостиська).

Вже сьогодні територією Мостиського району проходять п'ять туристичних маршрутів:

I. Мостищина історична. (Історико-краєзнавчий музей “Мостищина” церкви та костели міста – Рудниківський палац.);

II. Літературно-мистецька Мостищина. (с. Борятино – с. Дмитровичі – м. Судова Вишня – м. Мостиська – с. Новосілки – с. Хідновичі);

III. Храми Мостищини. (Найстаріші церкви с. Дмитровичі і с. Стоянци – Храми Судової Вишні – Костел та церква с. Твіржа – Церква с. Гостинцеве – Церква на Заваді – Храми м. Мостиська – Костел на Закостіллі – Церква с. Буховичі – Костели с. Пнікут і с. Крукеничі – Церква с. Хлиплі);

IV. Поповицькі форти;

V. Туристично-краєзнавчий маршрут по історичних пам'ятках Мостищини і Судовишняниці – “Святий дуб”. (Музей-садиба, церква с. Борятино) – Борятинський ліс. “Святий дуб”, який має понад 1000 років, ікона в дубі, поклонялися ще язичники) - м. Судова Вишня (Народний дім, Ратуша, музей, храми с. Королино – Каплічка в лісі – м. Мостиська (музеї, храми, палац) – с. Крисовичі – Поповицькі форти).

Проаналізувавши пам'ятні, історичні, національні звичаї та обряди, краєзнавчі, природні ресурси, можемо стверджувати, що сфера туризму може бути одним з пріоритетних напрямів модернізації та диверсифікації господарського комплексу прикордонного Мостиського району, чинником оздоровлення і виховання у людей різних вікових категорій патріотизму та любові до рідного краю.

На жаль, громада району не повністю використовує історико-культурну спадщину для створення нових туристичних продуктів. На сьогоднішній день, не задіяні існуючі методики аналізу функціонування пам'яток історії та культури в якості екскурсійного туристичного об'єкта. Саме тому окремі елементи історико-культурної спадщини залучаються до туристичної галузі не системно, а їх краєзнавчо-пізнавальна функція мінімізується.

Треба зазначити, що перспективи розвитку в'їзного туризму на території прикордонного Мостиського району, до певної міри, залежать від розвитку інфраструктури митних прикордонних переходів.

Як зазначають професіонали галузі туризму, до перспективних турпродуктів Мостиського району належать: - обслуговування транзитного транспортного руху в бік з кордоном з Польщею; - етнічно-сентиментальний турпродукт для гостей з Польщі, що базуватиметься на сакральних пам'ятках Мостиськ, Судової Вишні та інших населених пунктів району.

Зазначені турпродукти потребують відповідної інфраструктури. До кроків з її модернізації належить, насамперед, модернізація міжнародної автомобільної траси Львів - Шегині і модернізація міжнародної залізничної магістралі (європейської) Львів - Мостиська - Перемишль.

Для окреслення ймовірних і реальних напрямків та етапів розвитку краєзнавчого туризму у прикордонному Мостиському районі і для напрацювання

програми по їх реалізації необхідно визначити головні проблеми, що зумовили фактичний занепад галузі в цілому і на даний час заважають ефективно використовувати всі сприятливі чинники та передумови. Деякі з чинників мають національний характер, деякі стосуються тільки Львівської області, деякі – лише прикордонного Мостиського району.

Усунення чи, принаймні, зменшення цих перешкод вимагає зусиль не тільки від суб'єктів туристичного ринку, а й від цілого ряду інших державних та комерційних структур поза цією сферою.

Розвиток туристичного комплексу є ефективним засобом структурної трансформації господарства в сторону його соціальної орієнтації. В цьому плані туризм може дати відчутний соціальний ефект в першу чергу за рахунок розширення зайнятості населення. За своєю економічною результативністю туризм є цілком конкурентоздатною галуззю. Ефективна політика освоєння туристичного потенціалу може стати дієвим інструментом екологізації господарського комплексу району, засобом підвищення рівня екологічної безпеки території. В сучасних умовах, усвідомлюючи неможливість створити відразу всі необхідні європейські умови відпочинку і оздоровлення, ми повинні зосередитись на тих особливостях регіону, які дозволять привабити іноземного і внутрішнього туриста вже сьогодні.

Важливим аспектом створення стратегії розвитку туризму в Мостиському районі є питання офіційного визнання місця і ролі цієї галузі в економічній структурі і, відповідно, визначення курсу практичних дій на різних рівнях влади. В якості основних мотивів необхідності та доцільності активізації розвитку туристичної індустрії можна навести такі аргументи.

Регіон стає привабливим для іноземних інвестицій. Державний і місцевий бюджети отримують надійне джерело грошових надходжень.

Висновки. Наявність потужного природного та історико-культурного туристичного потенціалу, рівень освоєння якого за оцінками спеціалістів становить всього лише 10%. Прискорене освоєння туристичного потенціалу території з орієнтацією на сучасні тенденції розвитку туризму в світі неминуче викликає позитивні зрушення в інших сферах і тим самим, створює сприятливі передумови для вирішення соціальних проблем, зростання життєвого рівня населення, формування нормального ринкового середовища.

Беручи до уваги передумови розвитку та наявний історико-культурний туристичний потенціал, туристична галузь може бути визнана однією із пріоритетних сфер перспективного розвитку району з чітко визначеною політикою по відношенню до неї і програмою дій.

Список використаних джерел:

1. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
2. Скабара Р., Лабарткава К., Тимошенко Л. Сучасний стан та тенденції розвитку туризму у прикордонному Сокальському районі Львівської області. *Формування мереж прикордонного співробітництва України*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м.Чернівці, 12-13 травня 2011 р. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011. С.218-220.

3. Скабара Р.М. Сучасний стан і тенденції розвитку туризму у прикордонному Жовківському районі Львівської області. *Здоров'я, фізичне виховання і спорт в умовах сьогодення*: зб. пр. наук.-практ. конференції, присвяченої Року спорту та здорового способу життя і 50-річчю Хмельницького національного університету, 21-22 вересня 2012 р. (м.Хмельницький). Хмельницький: ХНУ, 2012. С.143-146.
4. Скабара Р.М. Рекреаційні ресурси Стрийського району Львівської області: потенціал та перспективні напрями використання. *Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку*: Матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (1-2 листопада 2012 р., м.Черкаси). Черкаси: Брама-Україна, 2012. С.517-521.

УДК 379:83

Чернишова Таїсія, Мугасова Сніжана
Поліський національний університет, м. Житомир

Аналіз історико-культурних ресурсів Житомирщини для розвитку культурно-пізнавального та подієвого туризму

В роботі подана загальна характеристика історико-культурних ресурсів Житомирської області з метою їх подальшого використання для покращення стану та можливостей розвитку культурно-пізнавального та подієвого туризму в регіоні. Включення меморіальних музеїв до тематичних екскурсійних турів є актуальним, адже їх залучення може позитивно вплинути на відвідуваність та кількість туристів в музеях. Проаналізовані туристичні об'єкти можуть стати туристичними магнітами, як м. Житомира, так і Житомирського регіону, при умові узгодженої взаємодії та співпраці туристичних підприємств з державними органами влади і навчально-науковими установами міста.

***Ключові слова:** туристи, історико-культурні ресурси, культурно-пізнавальний туризм, туристичний об'єкт.*

Chernyshova T., Mutosova S. Analysis of historical and cultural resources of Zhytomyr region for the development of cultural, cognitive and event tourism. *The paper presents a general description of the historical and cultural resources of the Zhytomyr region in order to further use them to improve the state and opportunities for the development of cultural, cognitive and event tourism in the region. The inclusion of memorial museums in thematic sightseeing tours is relevant, because their involvement can positively affect the attendance and number of tourists in museums. The analyzed tourist objects can become tourist magnets of both the city of Zhytomyr and the Zhytomyr region, provided that the coordinated interaction and cooperation of tourist enterprises with government agencies and educational and scientific institutions of the city.*

***Key words:** tourists, historical and cultural resources, cultural and cognitive tourism, tourist object.*

Постановки проблеми. Полісся, до якого відноситься і Житомирщина, є одним із потенційних та сприятливих регіонів для розвитку різних видів туризму в Україні, зокрема й культурно-пізнавального. Цьому сприяє велика кількість культурно-історичних пам'яток, зокрема музеїв (красназавчих, літературних, природничих, державних, приватних університетських), пам'яток архітектури та парково-садового мистецтва, які є туристичними об'єктами, і в подальшому, при узгодженій взаємодії та співпраці туристичних підприємств з державними органами влади та навчально-науковими установами міста, можуть стати